

ANNA PURGACZ

**Wychowanie do wartości – profilaktyką
w zakresie patologii społecznej**
**(na podstawie opinii studentów studiów niestacjonarnych
Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Rzeszowie)**

Globalna transformacja, która w Polsce rozpoczęła się w 1989 roku charakteryzuje się stale pogłębiającym kryzysem kulturowym. Kryzys ten to przede wszystkim kryzys orientacji i zdolności wartościowania związany z nieustannym procesem degradacji wartości i postaw moralnych jednostki. Współczesny człowiek patrzy na świat przez pryzmat tego co korzystne, praktyczne, materialne i sprawiające przyjemność. Niestety rozwój społeczeństwa, nieograniczony dostęp do wiedzy, dobrobyt i poszerzenie zakresu praw człowieka są to czynniki, które nie tylko świadczą o postępie i polepszeniu warunków życia, ale niosą za sobą skutki uboczne w postaci nasilenia zjawisk społecznie niepożądanych. Dotyczą one wszystkich grup społecznych i stały się zagrożeniem dla ładu i porządku społecznego. Zagrożenia współczesnej cywilizacji wymuszają konieczność kształtowania u człowieka wrażliwości na wartości moralne. Osiągnięcie tego celu wymaga odpowiedniego przygotowania i musi być poprzedzone harmonijnym rozwojem osobowości dzieci i młodzieży. Wychowanie do wartości oznacza ich akceptację i pobudzenie tych cech charakteru, które będą owocować dobrymi uczynkami i zachowaniami¹.

Wartości obejmują i normują wszystkie wymiary życia poprzez sferę fizyczną, psychiczną, duchową i społeczną. Dostrzeżono bo-

¹ A. Róg, M. Orzechowska, *Wychowanie do wartości*, „Edukacja i Dialog” 2004, nr 5, s. 12.

wiem pewną zależność między wartościami moralnymi człowieka a cechami natury ludzkiej. Wpływają na one kształt relacji międzyludzkich, oraz nadają „sens normom społecznym regulującym zachowania wszystkich ludzi wchodzących w skład środowiska społecznego”². Zatem wyzwalają zachowania pozytywne i zgodne z oczekiwaniami społecznymi. Niedocenienie wartości w życiu człowieka prowadzi do wzrostu brutalizacji życia, do bezwzględnego traktowania doczesności a co najważniejsze do degradacji sacrum na rzecz profanum. Tego typu zjawiska sprzyjają wzrostowi patologii społecznej, nie tylko wśród dorosłych ale coraz częściej wśród dzieci i młodzieży³. Metodą odpowiedniego reagowania na szkodliwe i niepożądane zjawiska jest działalność profilaktyczna. Głównym celem profilaktyki jest przeciwdziałanie wystąpieniu lub spotęgowaniu w przyszłości zjawisk i zachowań negatywnych. Należy wziąć pod uwagę fakt, że profilaktyka jest znacznie mniej kosztowna jak stosowane środki zaradcze w walce z patologiami⁴. Niepokojące zachowania występujące wśród dzieci i młodzieży można skutecznie obniżyć poprzez właściwą profilaktykę społeczną kształtującą orientację aksjologiczną. Edukacja aksjologiczna to wychowanie młodego pokolenia do wartości i przywrócenie im należytej hierarchii⁵. Dzieciństwo jest to najlepszy i najbardziej odpowiedzialny okres kształtowania świadomości moralnej, która odzwierciedla się w charakterze człowieka i ma wpływ na dokonywane wybory⁶.

Poniższe badania podjęto ze względu na potrzebę zdiagnozowania problematyki wpływu deklarowanych i urzeczywistnianych

² B. A. Zięba, *Wychowanie do wartości jako jedno z działań w obszarze profilaktyki społecznej* [w:] *Edukacja człowieka – problemy a wyzwania* 21. Stornie, Marek Lukáč (ed.), Prešove 2013, s. 141.

³ M. Łobocki, *Wychowanie moralne w zarysie*, Kraków 2002, s. 82.

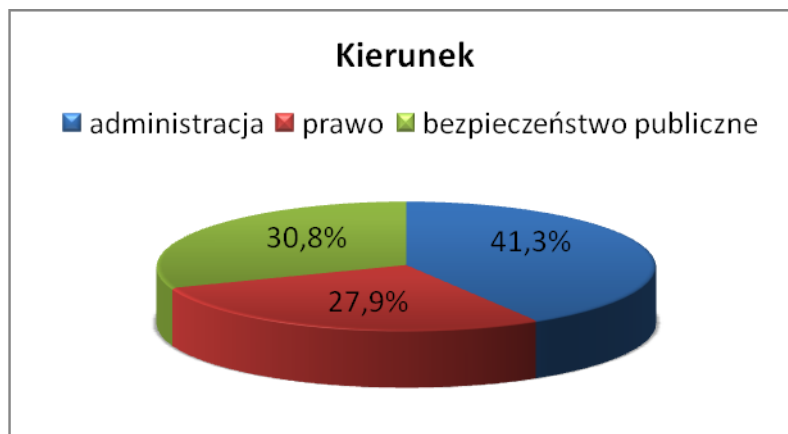
⁴ J. Szymańska, J. Zamecka, *Przegląd koncepcji i poglądów na temat profilaktyki*, „Profilaktyka w środowisku lokalnym” 2002, red. G. Świątkiewicz, Warszawa 2002, s. 19.

⁵ I. Koźmińska, E. Olszewska, *Z dzieckiem w świat wartości*, Warszawa 2014, s. 15.

⁶ *Ibidem*, s. 46.

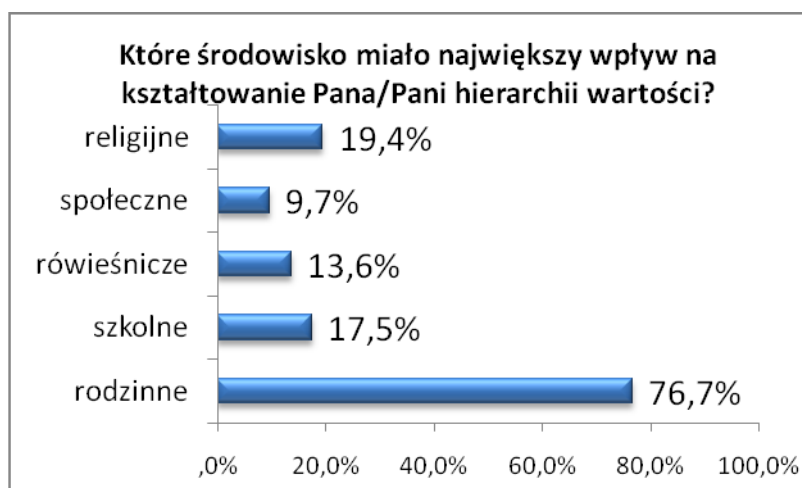
wartości na sposób postępowania i przestrzegania norm społecznych przez jednostkę. Badania przeprowadzone zostały na grupie losowo wybranych **studentów studiów niestacjonarnych Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Rzeszowie** z każdego kierunku studiów tj. Prawo, Administracja i Bezpieczeństwo Wewnętrzne. Średnia wieku badanych to 27 lat. Przeważającą grupę ankietowanych stanowiły kobiety tj. 60,4%.

Wykres 1. Procentowy udział studentów z poszczególnych kierunków studiów

Zasadniczą rolę w kształtowaniu osobowości młodego człowieka pełni środowisko, w którym jednostka przebywa. Rodzina jest tą komórką, która wywiera największy wpływ na proces wychowawczy i kształtowanie hierarchii wartości. Potwierdziło to aż 76,7% badanych. Natomiast środowisko szkolne tylko dla 17,5% ankietowanych było miejscem, w którym kształtowały się ich aksjologiczne preferencje.

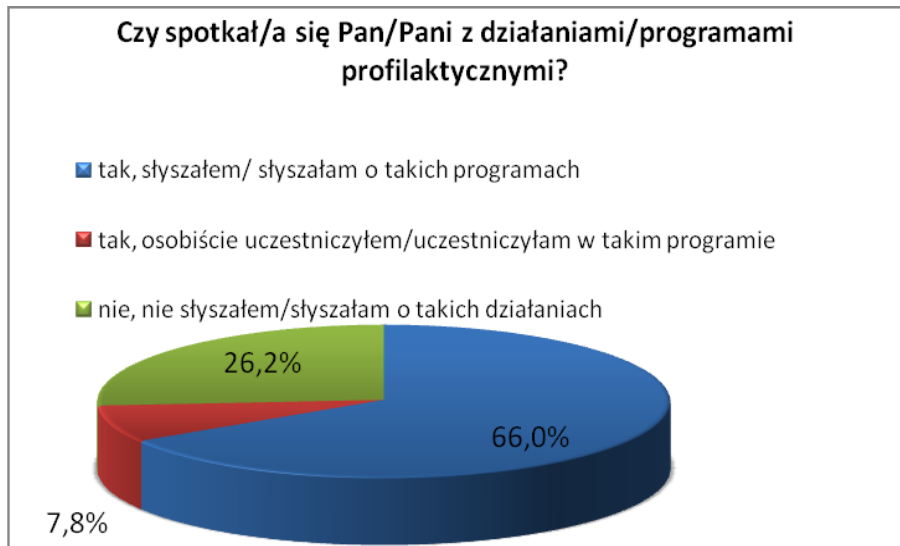
Wykres 2. Procentowy podział wpływu poszczególnych środowisk na kształtowanie się hierarchii wartości wśród badanych.

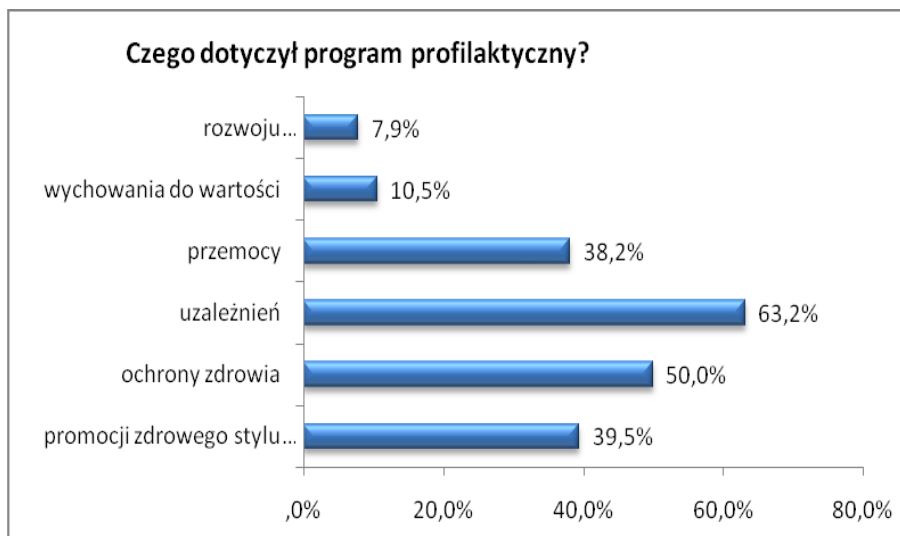
Zachodzące przemiany cywilizacyjno-społeczne sprawiają, że młodzi ludzie wkraczają w świat ekspansywny i dynamiczny ale zarazem pełny wewnętrznych sprzeczności. Potęgujące się problemy społeczne coraz częściej wywierają negatywny wpływ na młode pokolenie. W konsekwencji tego młodzieńcze aspiracje zaspokajane są w nie zawsze akceptowany społecznie sposób, co rodzi z kolei dysfunkcjonalność w społecznym funkcjonowaniu. Pojawia się zatem konieczność podjęcia takich działań, które będą uniemożliwiały lub skutecznie ograniczały zjawiska patologiczne.

W przeprowadzonym badaniu sondażowym zapytano ankietowanych o znajomość programów profilaktycznych. Z pośród wszystkich badanych tylko 7,8% respondentów uczestniczyło w programach profilaktycznych. Zdecydowana większość badanych 66% jedynie słyszała o takich działaniach. Najczęściej wskazywany program profilaktyczny w wyłonionej grupie dotyczył uzależnień i ochrony zdrowia, z kolei program profilaktyczny realizowany jako wychowanie do wartości był znany dla 10,5% respondentów.

Wykres 3. Znajomość programów profilaktycznych

Wykres 4. Tematyka programu profilaktycznego

Najstarszą instytucją przygotowującą młodego człowieka do wstąpienia w dorosłe życie jest szkoła. Jest to miejsce, które nie tylko przygotowuje człowieka do pełnienia najważniejszych ról

w społeczeństwie ale także miejsce, w którym powinno neutralizować się negatywne wpływy współczesnej cywilizacji. Prowadzona działalność profilaktyczna powinna nie tylko eliminować negatywne czynniki ale przede wszystkim winna kształtować moralność i osobowość człowieka. Najważniejszym okresem kształtowania osobowości człowieka jest wczesne dzieciństwo, choć równie ważne są dalsze okresy życia człowieka, w których następuje utrwalenie postaw i zachowań prospołecznych zapoczątkowanych w dzieciństwie⁷. Na podstawie udzielonych odpowiedzi można stwierdzić, że działalność profilaktyczna prowadzona była głównie w szkole średniej, natomiast tylko 6,7% badanych spotkało się z taką działalnością w przedszkolu.

Wykres 5. Środowisko realizujące działania profilaktyczne

Przeprowadzone badania wykazały, że znajomość/uczestnictwo w profilaktyce z zakresu uzależnień nie wpłynęły na odmienny stosunek do zachowań ryzykownych. Natomiast w odniesieniu do

⁷ B. A. Zięba, *Wychowanie do wartości...*, op. cit., s. 140.

programu profilaktycznego wychowanie do wartości zaobserwano, że wśród badanych nie uczestniczących w takim programie częściej wykazują oni poparcie dla picia alkoholu oraz rozwodów, a także wskazują poparcie dla związków homoseksualnych i palenia papierosów. Zatem prowadzone działania profilaktyczne nie przynoszą zamierzonych efektów. Większość działań profilaktycznych ma charakter akcyjny. Pojawiają się wówczas gdy problem/ zjawisko już istnieje, dlatego też większość programów nie tyle opiera się na eliminacji negatywnych zjawisk co na nagłaśnianiu skutków ubocznych danego zjawiska.

Tabela 1. Wpływ profilaktyki w zakresie uzależnień na stosunek do zjawisk niepożądanych

Proszę określić swój stosunek do poniżej podanych stwierdzeń:			Czego dotyczył program profilaktyczny? uzależnień		Ogółem
			tak	nie	
Palenie papierosów	popieram	N	21	32	53
		%	45,7%	59,3%	53,0%
p=0,17					
Picie alkoholu	popieram	N	38	43	81
		%	82,6%	79,6%	81,0%
p=0,71					
Zażywanie narkotyków tzw.	popieram	N	4	10	14
		%	8,5%	18,9%	14,0%
p=0,14					
Zażywanie narkotyków tzw.	popieram	N	1	4	5
		%	2,1%	7,7%	5,1%
p=0,21					

Tabela 2. Wpływ programu wychowanie do wartości na postrzeganie zjawisk niepożądanych

Proszę określić swój stosunek do poniżej podanych stwierdzeń:			Czego dotyczył program profilaktyczny? wychowania do wartości		Ogółem
			tak	nie	
Picie alkoholu	popieram	N	4	77	81
		%	50,00%	83,70%	81,00%
p=0,02					
Rozwód	popieram	N	3	68	71
		%	37,50%	73,10%	70,30%
p=0,03					
Związki homoseksualne	popieram	N	1	39	40
		%	12,50%	42,90%	40,40%
p=0,09					
Palenie papierosów	popieram	N	2	51	53
		%	25,00%	55,40%	53,00%
p=0,10					

Działania profilaktyczne na etapie wczesnoszkolnym i szkolnym są prowadzone bardzo rzadko. Potwierdzeniem tego jest opinia badanych. Dotyczy to nie tylko programów w zakresie profilaktyki uzależnień, czy promocji zdrowia ale także edukacji aksjologicznej która w opinii większości respondentów zarówno w przedszkolu jak i w szkole podstawowej nie jest realizowana. Należy jednak nadmienić, że badana grupa studentów wskazywała, że szkoła miała największy wpływ na kształtowanie się ich hierarchii wartości. Zatem odpowiedzialność szkoły w wychowaniu młodego człowieka i wyposażeniu go w system wartości jest bardzo duża, ponieważ wychowanie to kształtowanie umysłu i serca człowieka.

Tabela 3. Realizacja działań profilaktycznych w zakresie wychowania do wartości – przedszkole

Gdzie były prowadzone działania profilaktyczne?					
Czego dotyczył program profilaktyczny?			przedszkole		Ogółem
			tak	nie	
wychowania do wartości	tak	N	1	7	8
		%	20,0%	7,1%	7,7%
p=0,29					
Które środowisko miało największy wpływ na kształtowanie Pana/Pani hierarchii wartości?			przedszkole		Ogółem
			tak	nie	
szkolne	tak	N	3	15	18
		%	60,0%	15,2%	17,3%
p=0,01, Phi=0,25, Chi-kwadrat=6,69 (df=1)					

Tabela 4. Realizacja działań profilaktycznych w zakresie wychowania do wartości – szkoła podstawowa

Gdzie były prowadzone działania profilaktyczne?					
Czego dotyczył program profilaktyczny?			szkoła podstawowa		Ogółem
			tak	nie	
wychowania do wartości	tak	N	3	5	8
		%	14,3%	6,0%	7,7%
p=0,20					
Które środowisko miało największy wpływ na kształtowanie Pana/Pani hierarchii wartości?			szkoła podstawowa		Ogółem
			tak	nie	
szkolne	tak	N	6	12	18
		%	28,6%	14,5%	17,3%
p=0,13					

Również szkoły wyższe działalność profilaktyczną w opinii badanych prowadzą bardzo rzadko a tym samym nie realizują programu wychowania do wartości. Większość badanych z działalnością profilaktyczną spotkała się w szkole średniej aczkolwiek prowadzona działalność profilaktyczna rzadko była związana z wychowaniem aksjologicznym a środowisko szkolne wśród tej grupy badanych nie miało większego wpływu na kształtowanie się ich hierarchii wartości.

Tabela 5. Realizacja działań profilaktycznych w zakresie wychowania do wartości – szkoła średnia

Gdzie były prowadzone działania profilaktyczne?					
Czego dotyczył program profilaktyczny?			szkoła średnia/		Ogółem
			tak	nie	
wychowania do wartości	tak	N	6	2	8
		%	13,6%	3,3%	7,7%
p=0,05, Phi=0,19, Chi-kwadrat=3,80 (df=1)					
Które środowisko miało największy wpływ na kształtowanie Pana/Pani hierarchii wartości?			szkoła średnia/		Ogółem
			tak	nie	
szkolne	tak	N	12	6	18
		%	27,3%	10,0%	17,3%
p=0,02, Phi=0,23, Chi-kwadrat=5,29 (df=1)					

Tabela 6. Realizacja działań profilaktycznych w zakresie wychowania do wartości – szkoła wyższa

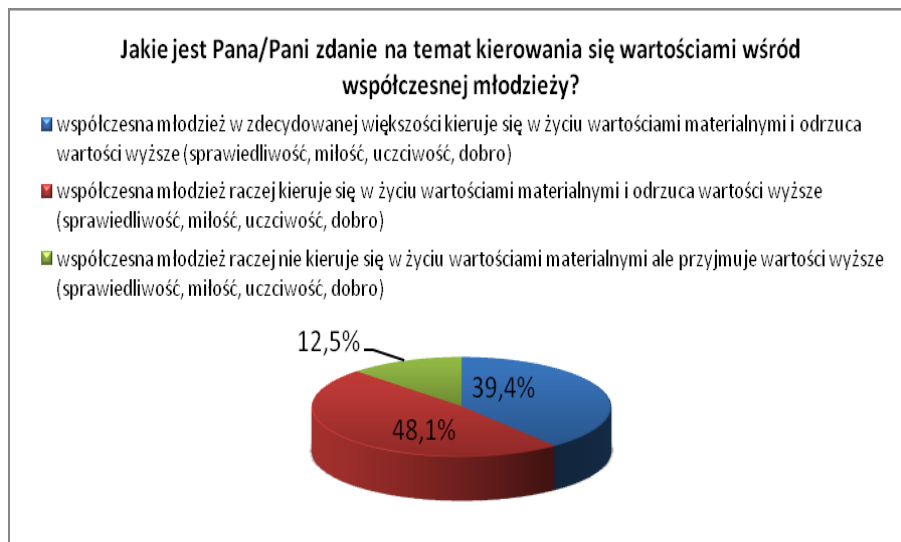
Gdzie były prowadzone działania profilaktyczne?					
Czego dotyczył program profilaktyczny?			szkoła wyższa		Ogółem
			tak	nie	
wychowania do wartości	tak	N	2	6	8
		%	18,2%	6,5%	7,7%
p=0,17					
Które środowisko miało największy wpływ na kształtowanie Pana/Pani hierarchii wartości?			szkoła wyższa		Ogółem
			tak	nie	
szkolne	tak	N	4	14	18
		%	36,4%	15,1%	17,3%
p=0,08					

Zatem postawiona hipoteza w dużej mierze potwierdziła się. Na każdym szczeblu edukacji działania profilaktyczne wychowania do wartości nie były prowadzone w szkołach. Dodatkowo badania rzadko wskazują, że szkoła miała wpływ na kształtowanie się ich systemu wartości.

Studenci mieli także określić swoją opinię na temat „kierowania się wartościami wśród współczesnej młodzieży”. 87,5% badanych uznało, że współczesna młodzież kieruje się w życiu wartościami materialnymi odrzucając wartości wyższe. Wynika to z hedonistycznego i konformistycznego podejścia do życia opartego wyłącznie na przyjemnościach i korzyściach. Stale pogłębiający się

konsumpcjonizm sprawia, że rodzice koncentrują się na zdobywaniu pieniędzy by sprostać wymaganiom współczesności, zapominając o wartościach rodzinnych. Dyskurs w rodzinie poświęcony jest tylko możliwościom zdobywania pieniędzy lub ich wydatkowania. Praca rodziców stanowi dla młodych tylko perspektywę dobrobytu. Gry komputerowe, markowe ubrania, drogie zabawki, kieszonkowe są wynagrodzeniem za brak czasu i bliskości rodzica. Miłość rodzica została zmaterializowana i ten materializm przekłada się na postrzeganie wartości przez młodych ludzi.

Wykres 6. Opinia studentów na temat systemu wartości współczesnej młodzieży

Pogłębiający się kryzys kulturowy odzwierciedla się także w samym wyobrażeniu i hierarchii wartości. Wiele ludzi przejawia w tym zakresie dużą dezorientację i zmienność. Oznacza to, że w zależności od sytuacji wyrażają odmienny stosunek do danej wartości. Zatem ich deklaracja nie zawsze jest odwzorowywana w działaniu, wręcz czasami stoi to w sprzeczności. Tę zależność stwierdzono także na podstawie zebranych danych i przeprowadzeniu odpowiedniej analizy statystycznej. Wśród wielu badanych studentów istnieje zjawisko rozbieżności w deklaracji uznawa-

nych wartości a ich realizacji. Studenci preferujący wartości wyższe, popierali także takie zjawiska jak, eutanazja, związki homoseksualne, palenie papierosów, picie alkoholu. Aczkolwiek stosunek ten do tych samych zjawisk był jednakowy w przypadku studentów nie popierających wartości wyższych. Zatem można sądzić, że młodzież deklaruje duże przywiązanie do wartości wyższych ale zderzenie z rzeczywistością, codzienną rywalizacją i społecznym partykularyzmem sprawia, że patetyczne idee stają się niemodne i wręcz niewygodne.

Tabela 7. Deklaracja wartości wyższych a stosunek do zjawisk niepożądanych wśród studentów WSPiA

Proszę określić swój stosunek do poniżej podanych stwierdzeń:			Wartości wyższe		Ogółem
			praktycznie nie popieram (0-1)	popieram (2-3)	
Eutanazja	popieram	N %	44 55,7%	12 54,5%	56 55,4%
p=0,92					
Związki homoseksualne	popieram	N %	31 39,7%	9 42,9%	40 40,4%
p=0,80					
Palenie papierosów	popieram	N %	41 51,9%	12 57,1%	53 53,0%
p=0,67					
Picie alkoholu	popieram	N %	64 81,0%	17 81,0%	81 81,0%
p=0,99					

Przeprowadzone badanie sondażowe jak również obserwacja zjawisk zachodzących w społeczeństwie pozwoliły na wysunięcie następujących wniosków. Otóż: Całokształt harmonijnego rozwoju człowieka zależy nie tylko od edukacji i kształcenia ale także rozumienia zasad i norm przyjętych w społeczeństwie i ich przestrzegania. Tę umiejętność powinno nabywać się i rozwijać od

najmłodszych lat. Okres dzieciństwa stwarza najbardziej optymalne warunki eliminacji czynników ryzyka zachowań niepożądanych. Szkoły realizują kształcenie programowe ale nie uczą jak być dobrym człowiekiem i budować pozytywne relacje z innymi ludźmi, ponieważ sfera wychowania została całkowicie zmarginalizowana. Zatem wychowanie do wartości jako fundament osobowości człowieka powinno być realizowane w szkołach i przedszkolach. Jest to kapitał, w który należy wyposażać każde dziecko.

Podstawą edukacji aksjologicznej jest jej spójność. Oznacza to, że deklaracja uznawanych wartości musi być zgodna z działaniami i postępowaniem danej jednostki. Ta integralność dotyczy nie tylko uczniów ale także wychowawców (rodzice, nauczyciele). Tak przygotowane do życia w społeczeństwie dzieci i młodzież z o wiele lepszą skutecznością będą przestrzegać i przeciwstawiać się negatywnym zjawiskom, by następnie stać się wzorcem postępowania dla przyszłych pokoleń.

Standardy działań profilaktycznych zakładają uwzględnianie systemu wartości uczestników programu. Zatem słusznym jest stwierdzenie, że najpierw trzeba człowieka w taki system wyposażać. Człowiek dysponujący takim mechanizmem samokontroli, zachowuje postawę zgodną z zasadami moralnymi w każdych okolicznościach i nie ulega wpływom i naciskom bodźców zewnętrznych czy powszechnie panującym trendom.